

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้จัดพิมพ์

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/1 รายงานกรมศึกษาธิการ จ.ศ. 1248 (ก.พ. 105-106).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 1/3. ราชการในกรมศึกษาธิการ ปี 1250-(108-110)

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 1/11. รายงานกรมศึกษาธิการ จ.ศ. 1250 (2 พ.ค. 109-11 ก.ค. 109).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 1/12. หนังสือราชการ ปี 109, 111 เจ้าพระยาภาสกรในหัวแตรราชการ (4 ส.ค. 109-28 พ.ค. 111).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 1/13. รายงานกรมธรรมการ ร.ศ.108 (15 ก.พ. 109):

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 1/14. รายงานกรมศึกษาธิการ ร.ศ.108 (19 ก.พ. 109).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 1/22. ราชการในกระทรวงธรรมการแลกรมศึกษาธิการ (11 ธ.ค. 110-14 ม.ค. 111).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 1/26. ตำแหน่งในกระทรวงธรรมการ (12-15 มิ.ย. 112).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 1/29. เจ้าพระยาภาสกา แลเบตเสต (เบ็ดเตล็ด) ธรรมการ (11 เม.ย. 113-10 ต.ค. 115).

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/30. เบ็ดเสร็จโรงเรียน
(12 พ.ค. 113 - 5 พ.ย. 114).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/78. ให้อธิบดีกรมศึกษาธิการ กราบบังคมทูลและ
รับพระบรมราชโองการเอง (19 ส.ค. 120).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/79. จัดการเรื่องเงินผลประโยชน์การพระอาราม
และการศึกษา (25 ส.ค. - 7 มี.ค. 120).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/81. เจ้าพระยามาศลาออก และตั้งตำแหน่งเสนา-
บดี ปลัดทูลฉลองใหม่ (18 เม.ย. - 5 ก.พ. 121).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/82. ประกาศตั้งเสนาบดีกรรมการ (19 เม.ย. -
7 ต.ค. 121).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/83. จัดการแพนเงินในกระทรวงธรรมการและย้าย
ม.ล. ตุม มาทำการ (26 - 28 เม.ย. 121).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/86. จักรการกระทรวงธรรมการ (13 - 14
ก.ย. 121).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/102. รายงานลับของพระยาวิสุทธา เรื่องการเสื่อม
ทรามของกระทรวงธรรมการ (18 - 21 ส.ค. 128).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/103. รายงานการเล่าเรียนมณฑลจันทบุรีที่พระยา-
ไพศาลไปตรวจ (28 ก.ย. - 5 ต.ค. 128).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/104. กฎหมายพระสงฆ์.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/107. พระราชกำหนดกระทรวงธรรมการ, พระราช-
บัญญัติ (ม.ท.).

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/7. พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์
(เจ้าพระยาพระเสด็จ 3 ม.ค. 121 - 5 ต.ค. 129).

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/1. พระบรมราชโองการ เรื่องตั้งโรงเรียนในกรุงเทพฯ
หัวเมือง.

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/2. ร่างกฎที่ 1 เรื่องพิทักษ์สำหรับการศึกษาเป็นหลัก-
สูตรในโรงเรียนมูลสามัญ (ร.ศ. 111).

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/3. ความเห็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เรื่องการจัด
การศึกษา ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441), (8 เม.ย. - 23 ก.พ. 117).

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/4. สำเนาความเห็นในการที่จะจัดการเล่าเรียน
ของนักเรียนสยาม ซึ่งมาเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ณ ประเทศอังกฤษ (13 พ.ค. -
31 มิ.ย. 117).

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5. โครงการศึกษา (21 มิ.ย. 117 - 29 ก.ย.
129).

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/6. แผนจัดการศึกษา (31 ก.ค. 117 - 17 ก.ย.
127).

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/8. พระราชบัญญัติการเล่าเรียน (6 - 9 ธ.ค. 120).

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.5. โรงเรียนต่าง ๆ (มณฑล ก - อ) (จังหวัด ก-อ)
1 - 21.

———. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.12/4. สรุปรายงานจัดการคณะเสนาและการศึกษา
หัวเมือง ปี 117 - 118, (ร.ศ. 117 - 120).

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.12/7. จัดการเล่าเรียนตามมณฑล
ต่าง ๆ (ก.ย. 117 - ก.พ. 117).
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.12/10. จัดการศึกษาและการคณะสงฆ์ ร.ศ. 118
(ร.ศ. 118).
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.12/13. จัดการศึกษาและการสถาปนาตามหัวเมือง
ร.ศ. 119 (พ.ค. 118 - มี.ค. 119).
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.16/1. พระราชบัญญัติพระสงฆ์ (17 ก.ย. 120 -
12 ก.ค. 128).
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.16/2. พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ (16 - 18
มี.ย. 121).
- . เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.1/1. งบประมาณกระทรวงต่าง ๆ (1 - 7) เล่ม 1
รายงานการประชุมชาหลวงเทศาภิบาล แผนกกระทรวงธรรมการ (5 ธ.ค. 2453-
11 ต.ค. 2466).
- . เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.1/2. จัดราชการในกระทรวงธรรมการ (1 พ.ค.
2454 - 25 มี.ย. 2462).
- . เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.1/11. แสดงศิลปการและหัตถกรรม (1 ต.ค. 2455-
3 ก.ค. 2467).
- . เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.1/13. ระเบียบและรายงานหัตถกรรมแลพณิชการ
(26 มี.ค. 2455 - 20 มี.ย. 2468).
- . เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.1/14. รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 5 ประจำ-
พุทธศักราช 2455.

จดหมายเทศแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.2/2. พ.ร.บ. ลักษณะบังคับเด็ก
โหลเรียนโรงเรียนราษฎร - การศึกษา (9 ก.ย. 2457 - 22 เม.ย. 2463).

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.2/4. ประกาศตั้งตำแหน่งรองเสนาบดีและผู้รั้ง ปลัด-
ทูลฉลองกระทรวงธรรมการ (2 มิ.ย. 2454 - 25 มี.ค. 2458).

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.2/5. พ.ร.บ. ประถมศึกษา (2460 - 31 มี.ค.
2466).

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.2/9. พ.ร.บ. ประถมศึกษา (2464).

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.2/10. พ.ร.บ. ประถมศึกษาและคำสั่งแจงของกระทรวง
ศึกษาธิการ (2464).

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.3/3. ตั้งพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เป็นรองเสนาบดีธรรม-
การ ถอดเจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร ตั้งพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์เป็นผู้รั้งเสนาบดีธรรม-
การ.

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.3/4. ตั้งเสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ
(6 เม.ย. 2455).

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.3/7. เจ้าพระยาพระเสด็จลาออก ตั้งพระยาธรรม-
ศักดิ์มนตรี เป็นผู้รั้งเสนาบดีธรรมการ.

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.4/26. เรื่องคิดจะทำโรงเรียนกสิกรรม (3 มิ.ย.
2459 - 20 พ.ย. 2459).

----- เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.4/30. โรงเรียนข้าราชการพลเรือน จุฬาลงกรณ-
มหาวิทยาลัย (23 ธ.ค. 2453 - 5 ส.ค. 2468).

จดหมายเหตุนานาชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/5. จัดการศึกษาประชาบาล
ของราษฎรทุกหัวท่อมณฑล (30 เม.ย. 2454 - 30 ก.ย. 2457).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/9. จัดตั้งการเล่าเรียนให้ตรงกับชั้นศึกษาวิชา
ของนานาประเทศ (15 ม.ค. 2454 - 18 ม.ค. 24)).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13. หุดเกล้าถวายความเห็นที่จะจัดการศึกษา
ร.ศ. 131 สำหรับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย คราวที่ 1 (2455).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/14. การจัดการศึกษาพิเศษ มัธยม และอุดมศึกษา
ตลอดไปจนความเห็นรวมยอดและการประมาณเงินเป็นที่สุด มาขอพระบรมราชวินจ
ฉินและพระบรมราชานุญาต คราวที่ 2 (2455).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/17. ประกาศตั้งรูปโครงการศึกษา (18 - 30
ต.ค. 2456).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/19. จัดตั้งขาทหลวงตรวจการศึกษา และตั้งธรรม
การเมือง ธรรมการมณฑล ธรรมการจังหวัด.

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/37. ความเห็นสมุหเทศาภิบาล มณฑล ร้อยเอ็ด
เรื่องวางระเบียบจัดเด็กเข้าเล่าเรียนและเรียไรเงินบำรุงการศึกษา (25 ก.พ.
2461 - 18 พ.ย. 2463).

————. เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.15.2. งบประมาณกระทรวงต่าง ๆ (1 - 9).

————. เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.1/14. รายงานพระองค์เจ้าธานี เสด็จตรวจการ
ศึกษาประเทศตะวันออก (13 เม.ย. 2470 - 13 ก.ย. 2475).

————. เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.1/25. รายงานเรื่องมีผู้เรียไร.

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.1/26. เปลี่ยนนามกรมตำรวจเป็น
กรมวิชาธิการ (20 มี.ค. 2472 - 4 เม.ย. 2473).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 - 7 ศ.2/2. พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ (13 ต.ค.
2460 - 8 มี.ย. 2475).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 - 7 ศ.2/3. เรื่องย้ายกรมธรรมการไปรวมกระทรวง
ศึกษาธิการ, ย้ายกรมกัลปนาไปอยู่ในกระทรวงพระคลัง (5 ธ.ค. - 4 มี.ค. 2468).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 - 7 ศ.2/4. ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา-
กรุงเทพฯ และเรื่องแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประถมศึกษา (9 ม.ค. 2468 -
12 พ.ค. 2474).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 - 7 ศ.2/6. ประกาศรวมกรมธรรมการกับกระทรวง
ศึกษา เป็นกระทรวงธรรมการ (15 มี.ค. 2468).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 - 7 ศ. 2/7. ประกาศเปลี่ยนเสนาบดีกระทรวงธรรม-
การ (3 ส.ค. 2469).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 - 7 ศ.2/14. จัดรูปกรมศึกษาธิการใหม่เนื่องด้วยการ
ตัดทอนรายจ่าย (17 ก.พ. - 2 มี.ค. 2474).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 - 7 ศ.2/15. ยุบและรวมงานแผนกธรรมการ ประจำ
มณฑลและจังหวัดต่าง ๆ (2 มี.ค. 2474 - 1 เม.ย. 2475).

————. เอกสารรัชกาลที่ 6 - 7 ศ.2/16. ประกาศเรื่องยุบและรวมงานแผนกธรรม-
การ ประจำมณฑลและจังหวัดต่าง ๆ (30 มี.ค. 2474).

————. เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.3/3. ตั้งและย้ายตำแหน่งข้าราชการกระทรวงธรรม-
การ (20 เม.ย. 2469 - 22 มี.ย. 2475).

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.3/6. ราชการกระทรวงธรรมการออกและพักราชการ (1 ส.ค. 2469 - 28 ธ.ค. 2474).

----- เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.3/7. ตั้งพระองค์เจ้าธานีนิวัตเป็นผู้นั่งและเป็นเสนาบดีธรรมการ (3 ส.ค. - 17 มี.ค. 2469).

----- เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.3/8. รายงานพระองค์เจ้าธานี ตรวจการศึกษาประเทศตะวันออก (13 - 15 เม.ย. 2470).

----- เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.4. โรงเรียน ก - ร (1 - 70).

----- เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.20/1. ที่ธรณีสงฆ์วัดศรีสุริยวงศ์ จังหวัดราชบุรี (26 ม.ค. 2467 - 5 ส.ค. 2470).

----- เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.99/12. เรื่องเงินศึกษาพลี (ม.ท.)

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 - 8 เบ็ดเตล็ด (ส่วนพระองค์สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5) บ.1.3 แฟ้ม 5 บ.1.3/1. รายงานการประชุมกรรมการองคมนตรี ทรงจัดงบประมาณการรับจ่ายเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2466 (30 ม.ค. 2466 - พ.ศ. 2469).

----- บ.1.3/2 กรรมการองคมนตรีพิจารณางบประมาณ 2468 (16 มี.ค. 2466 - 20 ต.ค. 2468).

----- บ.1.3/6 สำเนาบันทึกความเห็นกรรมการองคมนตรีเรียนพระราชปฏิบัติตรวจจัดงบประมาณ.

----- บ.1.3/4 พิจารณารัฐانهการเงินแผ่นดิน ซึ่งอยู่ในภาวะคับขัน (3 มี.ย. - 21 ต.ค. 2468).

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 - 8 เบ็ดเตล็ด (ส่วนพระองค์สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) บ.1.3 แฟ้ม 32 บ.1.3/4. พ.ร.บ. ประถม-
ศึกษา 2464.

————. บ.1.3/23. บันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ (14 ก.พ.
2473).

————. บ.1.3/34. รายงานการประชุมสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน.

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 - 8 เบ็ดเตล็ด (ส่วนพระองค์สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) บ.1.3 แฟ้ม 37 บ.1.3/2 ประกาศตั้งกรรมการ
สภาการคลัง (1 ม.ค. 2465).

————. บ.1.3/6. สภาการคลัง (6 ก.ย. - 17 ก.พ. 2466).

————. บ.1.3/8. งบประมาณ พ.ศ. 2468 (11 ธ.ค. 2466 - 15 มิ.ย. 2468).

————. บ.1.3/9. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ตั้งกรรมการจัดระเบียบงบประมาณ (ตัดทอน) แทนกรรมการสภาการคลัง พร้อมกับ
บันทึกของกรมพระยาดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูล (18 ม.ค. 2466 - 16 ก.ค.
2468).

————. บ.1.3/13. เรื่องจัดตรวจงบประมาณ.

————. บ.1.3/24. ขอตกลงในปัญหาเรื่องจะให้ประกาศขอยอดเงินศึกษาพลีพ่วงท้ายบ-
ประมาณประจำปี (25 ต.ค. 2469 - 20 ธ.ค. 2470).

————. บ.1.3/25. กระทรวงธรรมการจะประกาศแสดงขอยอดเงินรายรับรายจ่ายแผนก
ศึกษาพลี (25 ต.ค. - 23 มี.ค. 2469).

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 - 8 เบ็ดเตล็ด (ส่วนพระองค์สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) บ.1.3 แฟ้ม 37 บ.1.3/27. ปรึกษาขบประมาณ
รายรับรายจ่ายเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2470 (5 - 7 มี.ค. 2469).

————. บ.1.3/42 ปรึกษาขบประมาณกระทรวงธรรมการ (4 มี.ย. - 2 ก.ค.
2471).

————. บ.1.3/55 รายงานการประชุมสภาการคลัง (28 ก.พ. - 15 มี.ค.2471).

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 - 8 เบ็ดเตล็ด (ส่วนพระองค์สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) บ.1.3 แฟ้ม 42.

————. บ.1.3/6 กรรมการรองคมนตรีจัดการแก้ไขให้การเงินพระคลังฯ สู่ดุลยภาพ
(24 ธ.ค. 2466 - 30 ธ.ค. 2468).

————. บ.1.3/12 บัญชีรายไ้รายจ่ายของกระทรวงศึกษาธิการ (30 ต.ค. - 24
ม.ค. 2467).

————. บ.1.3/18 พิจารณาระเบียบการจัดส่งนักเรียนไปศึกษา ณ ต่างประเทศใหม่
(20 ก.ค. 2468 - 22 ก.ย. 2470).

————. บ.1.3/32 การประชุมเสนาบดี (22 เม.ย. 2469).

————. บ.1.3/159 ตรวจรายงานการประชุมเสนาบดีสภา เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม
พ.ศ. 2471.

————. บ.1.3/266 สำเนารายงานเสนาบดีกระทรวงธรรมการ เสด็จตรวจราชการ
มณฑลพายัพ (25 มี.ค. 2472 - 5 ม.ค. 2473).

————. บ.1.3/323 การท่างบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2474 (30 ม.ค. 2473).

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 - 8 เบ็ดเตล็ด (ส่วนพระองค์สมเด็จพระ
 กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) บ.1.3 แฟ้ม 42 บ.1.3/398. บันทึกของกระ-
 ทรวงธรรมการ เรื่องการคุ้มครองโรงเรียนราษฎรและบันทึกเรื่องการศึกษาของ
 ชาติ พร้อมกับพระราชวิจารณ์ เรื่องการอบรมเด็กไทย (2 - 11 พ.ค. 2475).

————. บ.1.3/400 พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร (5 - 12 พ.ค. 2475).

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 - 8 เบ็ดเตล็ด (ส่วนพระองค์สมเด็จพระ
 กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) บ.1.3 แฟ้ม 47.

————. บ.1.3/10 บันทึกเรื่องศึกษาประชาชน พ.ศ. 2468 (14 ม.ค. 2468).

————. บ.1.3/174 จินโฆษาเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ (12 ต.ค. - 30 ธ.ค.
 2472).

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารชนบทที่พิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง (5 เล่ม) พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนคร: องค์การฯ ของครุสภา, 2515.

เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2513 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระอนุรักษภูเบศร์ (เต็ม บุญรัตพันธุ์), ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2513.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและลายพระหัตถ์สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี พระอรรคราชเทวี พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเซชม, 2493, (พิมพ์ในงานพระเมรุ จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์, กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ณ เมรุทองสนามหลวง 10 เมษายน 2493).

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์ 2507 (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 17 มีนาคม 2507).

พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (2 เล่ม) พระนคร: องค์การฯ ของครุสภา, 2506.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น. เจ็ดรอบอายุ. พระนคร: โรงพิมพ์-ท่าพระจันทร์ 2512.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1 จ.ศ. 1236 (พ.ศ. 2417).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 35. (แผนกกฎหมาย), พ.ศ. 2461.

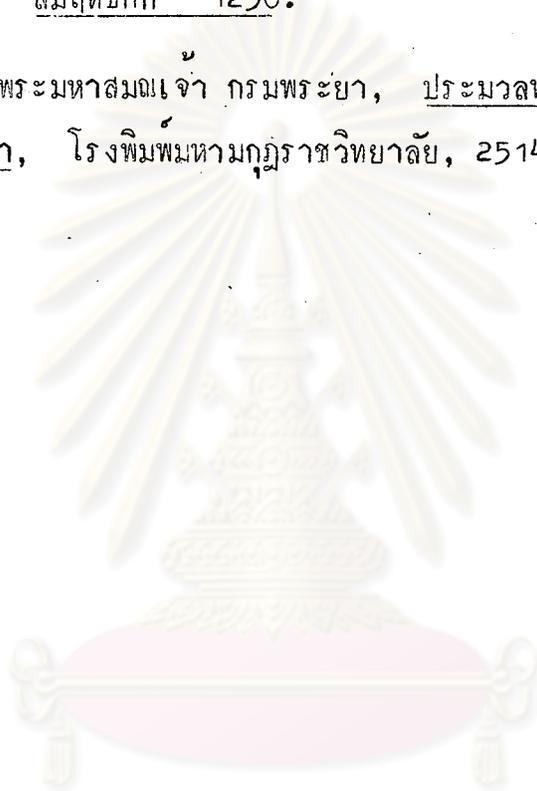
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 38. (แผนกกฎหมาย), พ.ศ. 2464.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 42. (แผนกราชกิจจา ภาค 1) พ.ศ. 2468.

เรื่องของเจ้าพระยามหินทร. โรงพิมพ์ศิรินดาร, 2499, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิง-
ศพ เจ้าพระยามหินทร (ลออ ไกรฤกษ์), ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 15
พฤศจิกายน พ.ศ. 2499.

วชิรญาณวิเศษ. เล่ม 3, สัมฤทธิศก 1250.

วชิรญาณโรรส. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา, ประมวลพระนิพนธ์ฯ ลายพระหัตถ์
เกี่ยวกับการศึกษา, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารชั้นที่สอง

กรมสามัญศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. สัมฤทธิ์ผลการจัดการศึกษาภาคบังคับ, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์การศาสนา, 2515.

จักรกฤษณ์ นรินทีตุงการ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับกระทรวงมหาดไทย. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2506.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พระนคร : สำนักพิมพ์คลัง-พิทยา, 2505.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. พัฒนาการเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์วิทย์ากร, 2516.

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, ชัยติยา กรรณสูต (รวบรวม). เอกสารการเมืองการปกครองของไทย โครงการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2518.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ประวัติสังเขปแห่งการศึกษา-ปริทัศน์แห่งประเทศสยาม ภาคที่ 1 (2414 - 2434) พิมพ์ในงานปลงศพ หม่อมหลวงใหญ่ ดิศกุล ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2480 ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม (ม.ป.ท.)

———. ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด. องค์การคำครุสภา, 2504.

———. ประวัติบุคคลสำคัญ. พระนคร: คลังวิทยา, 2505.

———. และคัมภีร์ ยี่ ยอนสัน. ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาประเทศสยาม. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี วันที่ 25 เมษายน 2463 ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส (ม.ป.ท.).

ทรงศรี อัจจอรณ, สิทธิสภาพนอกอาณาเขต. พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506.

ประวัติครู (พ.ศ. 2500 - 19), ครูสภาจัดพิมพ์เนื่องในวันครู 16 มกราคม.

ปิ่น มาลากุล, ม.ด. การศึกษาศัมัยที่มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานี-
นิติ ทรงแเป็นเสนาบดีกระทรวง, พระนคร : โรงพิมพ์ครูสภาพระสุเมรุ, 2512.

ไพโรจน์ เกษมณกิจ ผู้แปล. เอกสารของครอฟอร์ด, พระนคร: กรมศิลปากร, 2515.

พรเพ็ญ อันตระกูล. "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า-
อยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 68)" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต วิชา-
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517, (อัครสำเนา).

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507. พิมพ์เป็นที่ระลึก
ในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง, โรงพิมพ์ครูสภา, 2507.

สมพงศ์ เกษมสิน. การปกครองของไทย. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2515.

สาวตรี สุวรรณสถิตย์ ผู้แปล. เอกสารของเฮนรี เบอร์นี (2 เล่ม) พระนคร: กรม-
ศิลปากร, 2514.

สุพรรณิ กาญจนขัติ "บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทย, ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาล
ที่ 5" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507.
(อัครสำเนา).

สุริยานุวัตร, พระยา. ทรัพย์ศาสตร์. พระนคร: สำนักพิมพ์พิมพ์เนศ, 2518.

เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์. เรื่องปฏิวัติครั้งแรกของไทย. พระนคร: โรงพิมพ์
อักษรไทย, 2514, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ต.เหรียญ ศรีจันทร์
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, 6 พฤศจิกายน 2514).

อมร คุรุณารักษ์, จมื่น. พระราชกรณียกิจสำคัญ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เล่ม 7 - 8, โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว, 2513.

ภาษาอังกฤษ

Crawford, John. Journal of an Embassy to the Court of Siam and Cochin China. Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1967.

David A. Wilson. Politics in Thailand. New York : Cornell University Press, 1966.

Hall, D.G.E. A History of South East Asia. 2nd ed. London : Macmillan, 1964.

Ingram, James C. Economic Change in Thailand since 1850. California : Stanford University Press, 1955.

Rong Syamananda. A History of Thailand 2nd ed. Bangkok : Thai Watana Panich, 1973.

Thompson, Virginia. Thailand : The New Siam. New York : Paragon Book Reprint, 1957.

Vella W.F. The Impact of the West on Government in Thailand. Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1965.

Wyatt, David K. The Politics of Reform in Thailand, Bangkok : Thai Wattana Panich, 1969.

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.¹

มาตรา 1 กระทรวงธรรมการมีหน้าที่ราชการแตกต่างจากกระทรวงอื่นที่เป็นกระทรวง สำหรับราชการส่วนที่จะทะนุบำรุงพระศาสนา และจัดการศึกษาเล่าเรียนตลอดพระราชอาณาเขต และเป็นพนักงานที่จะจัดการบริจาคทาน และการพยาบาลบำบัตักความไข้เจ็บทั้งปวงด้วย

เพราะฉะนั้นจึงให้รวมกรมเดิมซึ่งมีหน้าที่สำหรับราชการฝ่ายพระศาสนา และฝ่ายศึกษาเล่าเรียน คือ กรมธรรมการ 1 กรมสังฆการี 1 กรมศึกษาธิการ กรมราชบัณฑิตย 1 เข้าด้วยกัน จัดขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ มีตำแหน่งเสนาบดีเป็นประธาน ไต่บังคัมภีษาราชการต่าง ๆ ซึ่งรวมเข้าเป็นกระทรวงนี้ต่อไปตามพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งมีอยู่แล้ว และจะตั้งขึ้นในภายหน้า

มาตรา 2 กระทรวงธรรมการ ไต่บังคัมภีษาราชการอื่นซึ่งอยู่ในนั้นอีก 3 กรม คือ กรมมิวเซียม 1 กรมพยาบาล 1 กรมท่าแพนที่ 1

หน้าที่เสนาบดี มาตรา 3 เสนาบดีบัญชากระทรวงธรรมการ เป็นผู้ต้องรับผิดชอบที่จะให้ราชการในหน้าที่ของกระทรวงธรรมการ คือที่จะจัดการทะนุบำรุงรักษาพระอารามน้อยใหญ่ บำรุงการสั่งสอน แสดงธรรม และการเล่าเรียนพระพุทธรูปพระธรรมวินัย บริสัษยจะเกี่ยวของด้วยประเพณีฝ่ายฆราวาส และพระราชกำหนดกฎหมายราชการ ฝ่ายศึกษาเล่าเรียนนั้น เป็นพนักงานที่จะจัดการทะนุบำรุงการศึกษาเล่าเรียนทั่วไปด้วย ทั้งแบบแผนวิธีฝึกสอนเล่าเรียน และตรวจตราจัดการ

¹ เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.1 (71-107) เล่ม 5, เบ็ดเสร็จศึกษาธิการ

โรงเรียนทั้งปวงให้เรียบร้อยและเจริญเป็นไปต่องตามพระราชดำริที่แลพระราช-
ประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีอำนาจที่จะบังคับบัญชาพนักงาน
และราชการในกระทรวงใดก็ตามไว้ในพระราชบัญญัติสำหรับเสนาบดีสภามาตรา
นั้นทุกประการ

ห้องเสนาบดี นายเวรวิเศษ มาตรา 4 ให้ห้องเสนาบดี มีนายเวรวิเศษเป็นพนักงานสำ-
หรับการเฝ้าเสนาบดีคน 1 และมีเสมียนใดมากน้อยตามสมควร

จำแนกกรมในกระทรวง มาตรา 5 ในกระทรวงธรรมการ จำแนกหน้าที่ราชการออกเป็น
5 กรม คือ กรมกลางกรม 1 กรมบัญชากรม 1 กรมศึกษากรม 1 กรมราช-
บัณฑิตกรม 1 กรมสังฆการีกรม 1

กรมกลาง มาตรา 6 กรมกลางจำแนกหน้าที่ออกเป็น 4 เวร คือ เวรรับแลส่งจดหมาย-
เวร 1 เวรวาง เวร 1 เวรเก็บจดหมาย เวร 1 เวรทำรายงาน เวร 1
ทั้ง 4 เวรนี้ มีหน้าที่ราชการตามที่ไว้ในพระราชบัญญัติสำหรับเสนาบดีสภา
มาตรานั้นแล้ว เพิ่มเติมแต่ที่เวรเก็บจดหมาย เป็นพนักงานที่จะจัดแลรักษาห้อง
สมุดสำหรับศาลากระทรวงธรรมการด้วย

ราชปลัดทูลฉลอง มาตรา 7 กรมกลางอยู่ในบังคับบัญชาของราชปลัดทูลฉลอง ๆ มีหน้าที่
ราชการตามที่ไว้ในพระราชบัญญัติสำหรับเสนาบดีสภามาตรานั้นแล้ว

เสมียนตรา มาตรา 8 ในกรมกลางนี้มีเสมียนตราคน 1 เป็นผู้ช่วยราชการราชปลัดทูล-
ฉลอง และมีหน้าที่ราชการเช่นที่ไว้ในพระราชบัญญัติเสนาบดีสภามาตรานั้นแล้ว

พนักงานในกรมกลาง มาตรา 9 ตำแหน่งพนักงานประจำเวรในกองกลาง มีนายเวรกำกับ
เวรละคน และมีเสมียนเวรละมากน้อยตามสมควร

กรมบัญชี มาตรา 10 กรมบัญชีที่จำแนกหน้าที่ออกเป็น 2 เวย์ คือ เวย์บัญชีเงิน 1 เวย์บัญชีของ 1 มีหน้าที่ราชการตั้งว่าไว้ในพระราชบัญญัติเสนาบดีสภามาตรานั้นแล้ว เพิ่มเติมแต่เวย์บัญชีของ มีหน้าที่ต้องรักษาวากลาวคลังสมุดแลเครื่องเลาเรียนควย

ราชปลัดบัญชี มาตรา 11 กรมบัญชีที่อยู่ในบังคับของราชปลัดบัญชี ๆ มีหน้าที่ราชการตามที่ว่าไว้ในพระราชบัญญัติเสนาบดีสภามาตรานั้นแล้ว

พนักงานในเวย์บัญชี มาตรา 12 ตำแหน่งพนักงานประจำเวย์ในกรมบัญชี มีนายเวย์กำกับเวย์ละคน มีเสมียนแลพนักงานเวย์ละมากน้อยตามสมควร

คลังเครื่องเรียน มาตรา 13 คลังสมุดแลเครื่องเรียน ซึ่งขึ้นอยู่ในเวย์บัญชีของในกรมบัญชานั้น เป็นที่สำหรับเก็บสมุดแลเครื่องเลาเรียนซึ่งเป็นของหลวงส่งมาแต่โรงพิมพ์ แลจัดซื้อมาสำหรับจำหน่ายจ่ายในการเลาเรียน แลสิ่งของอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนในกองนั้นจะรักษาสำหรับกระทรวงควย

พนักงานคลังเครื่องเรียน มาตรา 14 พนักงานสำหรับรักษาคลังนี้ มีสารวัคเป็นผู้ดูแลคน 1 กับพนักงานคนใหม่มีมากน้อยตามสมควร

กรมศึกษา มาตรา 15 กรมศึกษามีหน้าที่ราชการในกระทรวงส่วนโรงเรียน คือเป็นพนักงานที่จะคิดแบบแผนวิธีฝึกสอนเลาเรียนสำหรับโรงเรียนทั้งปวง ก็จะจัดการก่อสร้างแลปฏิสังขรณ์โรงเรียน แลที่จะตรวจราชการโรงเรียนแลที่จะทำรายงานแลบัญชีโรงเรียนใหญ่่น้อยทั้งปวง

เจ้ากรมศึกษา มาตรา 16 ราชการส่วนกรมศึกษานั้น มีเจ้ากรมเป็นผู้บังคับรับผิดชอบเสนาบดีบัญชาการกระทรวงธรรมการคน 1 เจ้ากรมมีหน้าที่ไปพนักงานที่จะคิดอานจัดการในกรมนั้นให้เป็นไปตามพระราชกำหนดกฎหมาย และมีอำนาจบังคับบัญชาการในกรมนั้นได้ ตามคำสั่งของเสนาบดี

จำแนกเวลาในกรมศึกษา มาตรา 17 กรมศึกษาจำแนกหน้าที่พนักงานออกเป็น 2 เวร
คือเวรจัดการ เวร 1 เวรตรวจการ เวร 1 มีหน้าที่ราชการต่อกัน เช่นจะ
ว่าไว้ในมาตราต่อไปดังนี้

เวรจัดการ มาตรา 18 เวรจัดการมีหน้าที่ในราชการเหล่านี้ คือ ในการแบบแผนวิธีฝึก
สอน แลกครองโรงเรียนอย่าง 1 ในการก่อสร้าง ปฏิสังขรณ์โรงเรียน
อย่าง 1 ที่จะทำบัญชีจำนวนโรงเรียนจำนวนอาจารย์และนักเรียนอย่าง 1

เวรตรวจการ มาตรา 19 เวรตรวจการมีหน้าที่ราชการดังนี้ คือที่จะตรวจการฝึกสอน
แล้ววิธีเล่าเรียนในโรงเรียนใหญ่ในอุ้งทั้งปวงอย่าง 1 ที่จะตรวจการปกครอง
โรงเรียนแลตรวจการก่อสร้างปฏิสังขรณ์โรงเรียนอย่าง 1 ที่จะทำรายงาน
เปรียบเทียบความเจริญ แลความเสื่อมทรามของโรงเรียนตามที่ตรวจตราอย่าง 1

ตำแหน่งพนักงานประจำเวรในกรมศึกษา มาตรา 20 ตำแหน่งพนักงานประจำเวรในกรม-
ศึกษามี นายเวรกำกับเวรละคน และมีเสมียนเวรละมากน้อยตามสมควร

สารวัตรกรมศึกษา มาตรา 21 ในเวรตรวจการกรมศึกษา มีสารวัตรเป็นตำแหน่งพนักงาน
สำหรับไปตรวจตราโรงเรียนใหญ่ในอุ้งทั้งปวงความการที่เข้ามาแล้วนั้น ตำแหน่ง-
สารวัตรเป็น 3 ชั้น คือสารวัตรเอก ยศเสมอ นายเวร สารวัตรโท ยศเสมอเสมียน
เอก สารวัตรสามัญ ยศเสมอเสมียนโท.

กรมราชบัณฑิตย มาตรา 22 กรมราชบัณฑิตย มีหน้าที่ราชการในกระทรวง ส่วนการเกี่ยว
ของคฤพระไตรปิฎก และตำราเล่าเรียนวิชา คือเป็นพนักงานที่จะทำบัญชี
และรักษาคฤพระไตรปิฎกของหลวงแลสอบทานตำราเล่าเรียนวิชา แลเรียบเรียง
สำหรับตำราใหม่สำหรับการเล่าเรียนวิชาทั่วไป

เจ้ากรมราชบัณฑิตย มาตรา 23 ราชการส่วนกรมราชบัณฑิตยนี้ มีเจ้ากรมเป็นผู้บังคับแล
รับผิดชอบเสนอแนะคัมภีร์วิชาการกระทรวงธรรมการ คน 1 เจ้ากรมมีหน้าที่เป็น
พนักงานที่จะคิดแลจัดการในกรมนั้นให้เป็นพระราชกำหนดกฎหมาย และมีอำนาจ
ที่จะบังคับบัญชาการในกรมนั้นได้ตามคำสั่งของเสนาบดี.

ประจำเวรกรมราชบัณฑิตย มาตรการ 24 กรมราชบัณฑิตย จำแนกหน้าที่พนักงานออกเป็น 2 เวร คือเวรสร้างตำรา เวร 1 เวรเรียบเรียงตำรา เวร 1 มีหน้าที่ราชการต่างกัน เช่น จะว่าไว้ในมาตราต่อไปนี้

เวรสร้างตำรา มาตรการ 25 เวรสร้างตำรา มีหน้าที่ราชการที่จะจัดการสร้างพระไตรปิฎกของหลวงอย่าง 1 ตรวจหนังสือแบบเรียนอย่าง 1 ที่จะจัดการลงพิมพ์ตำราเล่าเรียนอย่าง 1

เวรเรียบเรียงตำรา มาตรการ 26 เวรเรียบเรียงตำรา มีหน้าที่ราชการที่จะเรียบเรียงตำราเรียนวิชาหนังสือ แลตำราวิชานักปราชญ์แลวิชาอื่น ๆ บรรดาซึ่งจะใช้เป็นแบบแผนเล่าเรียนในโรงเรียนทั้งปวง

ปลัดกรมราชบัณฑิตย มาตรการ 27 ตำแหน่งแลจำนวนพนักงานในกรมราชบัณฑิตย มีปลัดกรมคน 1 เป็นผู้ช่วยราชการเจ้ากรม แลทำการแทนในเวลาเจ้ากรมมาไม่ได้นั้น แต่โดยปรกติปลัดกรมมีหน้าที่เป็นผู้ว่ากล่าวแลรับผิดชอบเฉพาะเวร เรียบเรียงตำราด้วย

ตำแหน่งพนักงานประจำเวร กรมราชบัณฑิตย มาตรการ 28 ตำแหน่งพนักงานประจำเวรสร้างพระคัมภีร์นั้น มีนายเวรกำกับคน 1 และมีเสมียนมากน้อยตามสมควร

ตำแหน่งอาจารย์แต่งตำราเรียน มาตรการ 29 ตำแหน่งพนักงานเวรแต่งตำราเรียนในกรมราชบัณฑิตย มีอาจารย์สำหรับเรียบเรียงแลแปลตำรามากน้อยตามสมควร
ตำแหน่งอาจารย์มียศลำดับกันเป็น 4 ชั้น คือ อาจารย์เอก ยศเสมอปลัดกรม อาจารย์โท ยศเสมอนายเวร อาจารย์สามัญ ยศเสมอเสมียนเอก ผู้ช่วยอาจารย์ ยศเสมอเสมียนโท และมีเสมียนในเวรนี้ด้วยมากน้อยตามสมควร

ศึกษาพิมพ์การ มาตรการ 30 โรงศึกษาพิมพ์การ ซึ่งตั้งอยู่ในกรมราชบัณฑิตย เป็นโรงพิมพ์สำหรับลงพิมพ์หนังสือเรียนทั้งบาลีแลตาราง ซึ่งสำหรับจำหน่ายใช้ในการโรงเรียนใหญ่่น้อยทั้งปวง แลที่จะลงพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับการเล่าเรียนวิชาแลแบบแผนวิธีฝึกสอนเล่าเรียน ซึ่งจะส่งไปแจกกระทรวงธรรมการ.

ตำแหน่งพนักงานศึกษาพิมพ์การ มาตรา 31 ตำแหน่งแฉ่จำนวนพนักงานสำหรับศึกษาพิมพ์การ มีผู้จัดการยศเสมอนายเวร คน 1 ผู้ช่วยจัดการ ยศเสมอเสมียนเอก คน 1 ช่างแลคนโศสำหรับโรงพิมพ์มีมากนอยตามสมควร

กรมสังฆการี มาตรา 32 กรมสังฆการีมีหน้าที่ราชการในกระทรวงส่วนการเกี่ยวของด้วยพระศาสนา คือการบำรุงรักษาพระอาราม การเลาเรียนของภิกษุสามเณรแลการซึ่งคณะพระสงฆ์จะเกี่ยวด้วยราชการ แลการฝ่ายฆราวาสทั่วไป

เจ้ากรมสังฆการี มาตรา 33 ราชการในส่วนกรมสังฆการีนี้ มีเจ้ากรมเป็นผู้บังคับแลรับผิดชอบตอเสนาบดีบัญชาธรรมการ คน 1 เจ้ากรมมีหน้าที่เป็นพนักงานที่จะจัดการในกรมนั้น ให้เป็นไปตามพระราชกำหนดกฎหมาย และมีอำนาจที่จะบังคับบัญชาการในกรมนั้นไต่ตามคำสั่งของเสนาบดี

จำแนกเวรกรมสังฆการี มาตรา 34 กรมสังฆการี จำแนกหน้าที่พนักงานออกเป็น 3 เวร คือ เวรการพระอาราม เวร 1 เวรพระราชพิธี เวร 1 เวรการคณะ เวร 1 มีหน้าที่ราชการต่างกันเช่นจะกล่าวในมาตราต่อไป

เวรการพระอาราม มาตรา 35 เวรการพระอารามมีหน้าที่ที่จะตรวจการรักษาลक्षणปฏิบัติสังฆารามอย่าง 1 ในการที่คืนขึ้นพระอาราม แลผลประโยชน์ของพระอารามอย่าง 1

เวรการพระราชพิธี มาตรา 36 เวรการพระราชพิธี มีหน้าที่ราชการในการพระสงฆ์ ทำการพระราชพิธีแลในการซึ่งทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ อย่าง 1 ที่จะเดินหมายแลรับถอยคำไปยังคณะสงฆ์อย่าง 1 ที่จะตรวจการปกครองคณะพระสงฆ์อย่าง 1

เวรการคณะ มาตรา 37 เวรการคณะ มีหน้าที่ราชการที่จะทำบัญชีจำนวนพระอาราม แลจำนวนพระสงฆ์อย่าง 1 ที่จะตรวจตราสอบสวนสังฆบัญญัติ แลพระราชบัญญัติเกี่ยวของแก่การคณะอย่าง 1 การซึ่งเกี่ยวของด้วยสมณะดานันครคคืออย่าง 1

ตำแหน่งพนักงานประจำเวร และสารวัตรกรมสังฆการี มาตรา 38 ตำแหน่งพนักงานประจำเวรในกรมสังฆการี มีนายเวรกำกับเวรละคน และมีเสมียนมากน้อยตามสมควร แต่ส่วนเวรพระราชพิธีนั้น มีตำแหน่งสารวัตรเป็นพนักงานสำหรับนิมนต์พระสงฆ์และเดินหมายตรวจการในหน้าที่กรมสังฆการีด้วย ตำแหน่งสารวัตรจัดเป็น 3 ชั้น โดยลำดับกัน คือ สารวัตรเอก ยศเสมอนายเวร สารวัตรโท ยศเสมอเสมียนเอก สารวัตรสามัญ ยศเสมอเสมียนโท

พนักงานประจำการศาลา มาตรา 39 พนักงานสำหรับประจำการต่าง ๆ ในศาลากระทรวงธรรมการ นอกจากในตำแหน่งที่มีมาในมาตราข้างต้น คือนักการสำหรับเดินจดหมายคนรักษาสาลา แลคนใช้ในศาลาเป็นต้น มีใ้ค้มากน้อยตามสมควร แต่พนักงานในชั้นนี้มียศอย่างสูงเพียงเท่าเสมียนสามัญลงมา แลขึ้นอยู่กับกองบัญชาการของกรมบัญชาการ

ส่งการเดินไปกระทรวงอื่น มาตรา 40 ราชการสำหรับกรมเดิมซึ่งรวมเข้าเป็นกระทรวงธรรมการ ที่จะต้องยกไปไว้ตามกระทรวงอื่น มีอยู่บางอย่างดังนี้ คือ

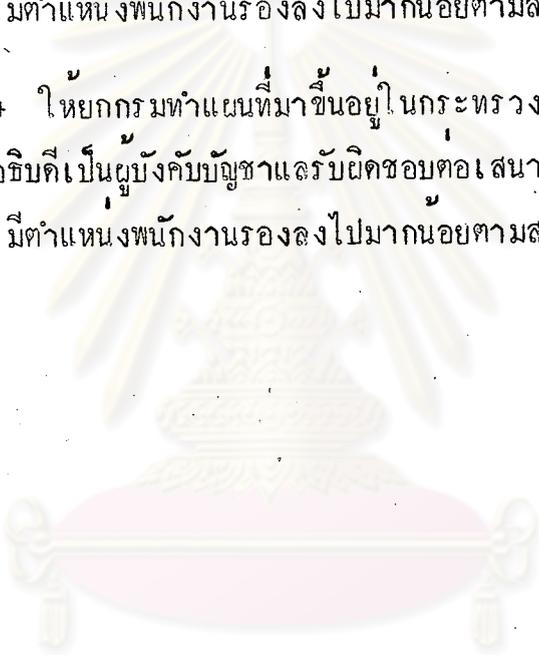
- (1) การพิจารณาคดีภิกษุสามเณรในหน้าที่ของกรมธรรมการเดิมนั้น ให้ยกไปกระทรวงยุติธรรม
- (2) ทรายนักโทษในกรมธรรมการเดิมนั้น ให้ส่งไปกระทรวงกรมเมือง
- (3) การอ่านประกาศในพระราชพิธีบางอย่าง คือพระราชพิธีพระอุปสาทร เป็นต้น ในหน้าที่ของกรมราชบัณฑิตยแต่เดิมนั้นให้ยกไปกระทรวงมรุชาธิการ

กรมพยาบาล มาตรา 41 ให้รวมกรมเหล่านี้ คือกรมหมอสาลา 1 กรมโรงพยาบาล 1 กรมโรงทาน 1 เข้าด้วยกันตั้งเป็นกรมพยาบาล กรม 1 สำหรับจัดการรักษาพยาบาลตอนเจ็บไข้ของอาณาประชาราษฎร์ แลคิดการป้องกันความไข้เจ็บอันจะเกิดขึ้นด้วยเหตุต่าง ๆ แลใ้คว้วักคว้วจัดการโรงทานโรงพยาบาลทั้งปวงด้วย

อธิบดีกรมพยาบาล มาตรา 42 กรมพยาบาลนี้ มีอธิบดีเป็นตำแหน่งผู้บังคับบัญชา และรับผิดชอบต่อเสนาบดีบัญชากระทรวงธรรมการ คน 1 และมีตำแหน่งพนักงานรองลงไปมากน้อยตามสมควร

กรมมิวเซียม มาตรา 43 ให้ยกกรมมิวเซียมมาขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการ แลกรมมิวเซียมนี้ ให้อธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบต่อเสนาบดีรักษากระทรวงธรรมการ คน 1 มีตำแหน่งพนักงานรองลงไปมากน้อยตามสมควร

กรมทำแผนที่ มาตรา 44 ให้ยกกรมทำแผนที่มาขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการ แลกรมทำแผนที่นี้ ให้มีอธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบต่อเสนาบดีบัญชากระทรวงธรรมการ คน 1 มีตำแหน่งพนักงานรองลงไปมากน้อยตามสมควร.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.¹

ที่ 97/69

สภาการคลัง, ทอรัฎฐากรพิพัฒน์

วันที่ 25 มกราคม พระพุทธศักราช 2469.

กราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ กรรมการสภาการ-
คลัง ทราบฝ่าพระบาท

เรื่องกระทรวงธรรมการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ประกาศแสดงยอด
เงินรายรับรายจ่ายแพนศึกษาพลี ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สภาการคลังพิจารณา
ซึ่งสภาการคลังได้ประชุมปรึกษาเรื่องนี้ เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2469 มีความเห็นพ้องกัน
ว่า เงินศึกษาพลีที่เก็บอยู่ มีลักษณะต่างกันเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทศึกษาพลี มีพระ-
ราชบัญญัติบังคับเก็บ และอีกส่วนหนึ่งราษฎรให้ด้วยศรัทธา ทั้ง 2 อย่างนี้จะรวมกันไม่ได้
ในที่สุดทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สภาการคลังสอบถามสถิติเงินรายรับรายจ่ายที่กระทรวง
ธรรมการเก็บได้ และใช้จ่ายไปมากน้อยเท่าใด ถอยหลังขึ้นไป 3 ปี มาให้ทราบเสีย
ก่อนนั้น

เกล้าฯ ได้มีจดหมายสอบถามตรงไปยังกระทรวงธรรมการในขณะนั้นแล้ว ต่อมา
เมื่อเดือนสิงหาคม ได้รับตอบจากกระทรวงธรรมการ ส่งบัญชีแสดงรายการมาให้ทราบ
เมื่อได้ตรวจดูปรากฏว่า เงินแพนศึกษาพลีที่จัดเก็บอยู่ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาในเวลา
นี้ ปีหนึ่ง ๆ เก็บได้ไม่ไช่จำนวนเงินเล็กน้อย ตามบัญชีรายละเอียดปรากฏว่า ในปีปลายปี
พ.ศ. 2468 เก็บเงินได้ถึง 2,242,722 บาท 35 สตางค์ แต่ก็ได้ใช้จ่ายไปในเรือนเงิน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 5-8 เบ็ดเตล็ด ส่วนพระองค์-
สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, บ 1.3 แฟม 37, บ.1.3/25 กระทรวงธรรม-
การ จะประกาศแสดงยอดเงินรายรับรายจ่ายแพนศึกษาพลี (25 ต.ค.-23 มี.ค.2469).

รวม 2 ล้านบาทเหมือนกัน มีรายได้เหลืออยู่ในปลายปีราว 3 แสนบาทเศษ เกด้า เห็นว่าเงินแพนกันที่จะจัดต่อไปเมื่อนำ ทั้งรายรับ รายจ่าย ถ้าได้อยู่ในความควบคุมตรวจตราของเจ้าพนักงานที่ชำนาญการโดยเฉพาะ อันใดแก่กระทรวงพระคลังฯ ก็จะเป็นหลักถนอมมั่นคงขึ้น ดีกว่าปล่อยให้ปลดปลดละเลยไว้ เหมือนเช่นที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ จึงได้หาถา เซอร์ เอ็ดวาร์ด-กุก ที่ปรึกษากระทรวงพระคลังฯ คว้า จะมีทำทางทำอย่างไรได้บ้าง ในที่สุดมีความเห็นสอดคล้องตองกันว่า มีอุบายที่อาจจัดเงินรายรับรายจ่ายศึกษาพลีนี้ พวงท่ายงบประมาณใหญ่ทำนอง Appendix budget ก็อาจทำได้ เกด้า จึงได้หาถาเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ อีกชั้นหนึ่ง เพื่อจะมีทางกรอย่างไ้อาจจัดเรื่องนี้ให้เป็นทีเรียบร้อยได้ บัดนี้เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ได้ทรงตอบแนะนำทางกรที่พึงควรจัด และทรงแนะนำระเบียบการตรวจตรามาโดยนัย ดังปรากฏในสำเนาลายพระหัตถ์ที่ได้อวามาพรอมนกับจดหมายนี้แล้ว

เมื่อหลวงกล่าวถึงปัญหาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สภากรคลังพิจารณา แบบประกาศยอคเงินประเกณนี้ของกระทรวงธรรมกรก็เห็นได้ว่า ถ้ามีวิธีการที่จะรวบรวมยอคเงินรายรับรายจ่ายพวงท่ายงบประมาณใหญ่ของกระทรวงพระคลังฯ ซึ่งประกาศเปิดเผยเป็นระเบียบปรกติอยู่แล้ว ก็เท่ากับประกาศยอคเงินของศึกษาพลีอยู่ควยในตัว หากจำเป็นกระทรวงธรรมกรจะต้องประกาศให้ซ้ำกันอีกไม่ นอกจากเงินที่มีผู้ออกชวยเหลือควยความศรัทธาเทานั้น ถ้าเห็นสมควรจะประกาศอนุโมนาหาถาประการใด ก็แล้วแต่จะเห็นควร

ตามความคำริเห็น เกด้า ขอประทานหาถาสภากรธรรมกรเสียก่อน เพื่อว่าถาทรงเห็นชอบควยแล้ว จะได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท สุดแต่จะทรงพระบรมราชนิฉนัยประการใด

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

นายก สภากรคลัง.

(สำเนา)

ที่ 25/25477

หอรัษฎากรพิพัฒน์

วันที่ 22 มกราคม พระพุทธศักราช 2469

ขอประทานกราบทูล พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ นายกสภาการคลัง
ทราบฝ่าพระบาท

เกล้ากระหม่อมได้รับลายพระหัตถ์ที่ 77/69 ลงวันที่ 25 ตุลาคม ศกนี้ ประทาน
รับสั่งเรื่องเงินศึกษาพลีที่ไต่ทรงหาฤกษ์กับ เซอร์ เอควาร์ด กุก เห็นควรให้จัดเปงบประมาณราย
ใครายจ่ายพวงทวายงบประมาณใหญ่ให้เปบนำนอง Appendix budget แต่การ
ตรวจตราอันจะมอบให้เจ้าพนักงานคลังช่วยดูแลแนะนำทางกรมบัญชีกลางจะรับทำได้แค่นั้น
ยังสงสัยอยู่ ก่อนที่จะนำเรื่องขึ้นปลุกษาสภาการกรมการมีพระประสงค์คอยจะทรงทราบความ
เห็นในทางการของกระทรวงพระคลังฯ เสียก่อนนั้น

เงินศึกษาพลีนี้ คงเป็นเงินที่เก็บได้โดยอำนาจของพระราชบัญญัติประถมศึกษา การ
ใช้จ่ายเงินประเภทนี้คงดำเนินไปตามอำนาจของคณะกรรมการ ที่ญวราชการจังหวัดแลสมห
เทศาภิบาลจัดตั้งขึ้น กระทรวงพระคลังฯ มิได้มีการเกี่ยวข้องของควยตลอดมา คงรับทำชระให้
เพียงการรับฝากแลจ่ายถอนคืน กับการโอนเงินจากคลังหนึ่งไปอีกคลังหนึ่ง ตามความตอง
การของเจานาที่ฝ่ายกระทรวงชกรมการเท่านั้น อย่างไรก็ดีเงินที่จัดเก็บโดยอำนาจพระ
ราชบัญญัติเช่นนี้ แท้จริงยอมเปนนำที่โดยตรงของกระทรวงพระคลังฯ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบ
ในการเงินแผ่นดินจะตองตรวจตราดูแล เมื่อปรากฏว่าเงินจำนวนนี้เป็นเงินก้อนใหญ่ตั้งนั้น
ควยแล้ว ความจำเป็นในการตรวจตรามากขึ้น แต่ในขณะนี้ราชการแพนคลังทางหัวเมือง
มณฑลต่าง ๆ ถูกคัดทอนลงเปนนันมาก เนื่องจากการลดฐานะคลังมณฑลลงเปนคร้างจังหวัด
ถ้าจะรับตรวจสอบเงินประเภทนี้เช่นเดียวกับการจ่ายเงินงบประมาณชกรมการ เห็นควยเกล้าฯ
ว่าจะเป็นภาระอันหนักเกินความสามารถที่คลังจังหวัดต่าง ๆ จะปฏิบัติกรให้เรียบร้อยได้ เมื่อ
จะไปรดีให้กระทรวงพระคลังฯ รับชระจัดการเรื่องนี้ แลดำเนินการไปตามความเห็นของ
เซอร์ เอควาร์ด กุก แล้ว ในชั้นนี้เห็นควยเกล้าฯ ว่า ควรจะวางทางการตรวจตรา แลทาง-

การที่จะแนะนำเพื่อรวบรวมการเงินมาอยู่ในความควบคุมของกระทรวงพระคลังฯ ไว้เพียง
นี้ก่อน คือ.-

1) ให้กระทรวงธรรมการยื่นงบประมาณเงินศึกษาพลี ที่ประมาณจะเก็บได้ตาม
พระราชบัญญัติประถมศึกษามายังกระทรวงพระคลังฯ พร้อมทั้งงบประมาณเงินที่จะจ่ายจาก
เงินประเภทนี้ในชั่วปีหนึ่ง ๆ ในระหว่างเดือนมกราคม คือ

- ก. แยกประเภทเงินที่ประมาณจะไ้รับ
- ข. แยกประเภทเงินที่ประมาณจะต้องจ่าย
- ค. แยกรายละเอียดเป็นหมวด ๆ เพื่อจะไ้รวบรวมในคราวทำงบประมาณ
เงินแผ่นดินประจำปี

2) ให้กระทรวงธรรมการยื่นบัญชีรายละเอียดเงินคงเหลือ ตลอดจนทรัพย์สินสมบัติ
ต่าง ๆ อันเป็นของเงินศึกษาพลีพร้อมควยราคา

3) แนะนำการทำบัญชีแล้ทำงบประมาณ ตลอดจนการทำงบเดือน งบปี

4) บรรดาเงินรายได้ให้นำส่งคลังทั้งหมด (ถอนไม่ได้)

5) เงินที่จะต้องจ่ายในที่ใด เท่าไร ในระหว่างปี ให้ประมาณมาขอให้ตั้งเปิด
เครดิตไปให้

6) งบเดือนเงินรายได้รายจ่ายในการนี้ พร้อมทั้งใบสำคัญจ่ายเงิน ให้รวบรวม
ส่งมายังกระทรวงธรรมการทั้งหมด

7) ให้กระทรวงธรรมการตรวจสอบ แล้รับผิดชอบใบสำคัญจ่ายที่มณฑลต่าง ๆ
แล้ต่าง ๆ ส่งมาอีกชั้นหนึ่ง เมื่อตรวจสอบถูกต้องตามระเบียบการที่กำหนดไว้แล้แล้ว ก็ให้ทำ
งบเดือนเงินรายได้รายจ่ายรวมส่งมายังกรมบัญชีกลาง ส่วนใบสำคัญจ่ายให้เก็บไว้ที่
กระทรวงธรรมการ เพื่อรับตรวจในคราวเจ้านาที่กรมตรวจเงินแผ่นดินไปตรวจสอบบัญชี
จะเรียกมาตรวจสอบต่อไป

ทางดำเนินการที่กราบทูลมานี้ เป็นอันรวบรวม (1) ยอดเงินรายได้ รายจ่าย
 แลงบประมาณเงินศึกษาพลี ให้เข้ามาพวงทวายงบประมาณแลงปีเงินรายได้รายจ่ายของ
 แขนงดิน (2) รวบรวมเงินรายได้รายจ่ายแลงบประมาณของเงินศึกษาพลี มาผ่านทาง
 กระทรวงธรรมการ เพื่อให้กระทรวงธรรมการตรวจตราดูแลด้วยอีกชั้นหนึ่ง (3) รวบรวม
 การตรวจสอบให้สิ้นเข้า คือ การตรวจสอบเงินศึกษาพลี ตรวจที่กระทรวงธรรมการแห่ง
 เดียว เป็นอันตรวจสอบได้ทั่วพระราชอาณาเขต.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(ลงพระนาม) ศุภโยค

เสนาบดี.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วังวรดิศ

วันที่ 23 มีนาคม พุทธศักราช 2469.

ทูล พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ นายกสภาการคลัง

หม่อมฉันขอประทานอภัยด้วยเถิด ด้วยลายพระหัตถ์ที่ 97/69 ทรงปรึกษาเรื่องระเบียบการเงินศึกษาพลี ลงวันที่ 25 มกราคม ซึ่งดูเหมือนพวกหม่อมฉันจะได้อ่านตามขึ้นไปให้ในเวลาตามเสด็จเสวยบหมณฑลพายัพ ซึ่งเป็นเวลากำลังนี้ จึงมิได้อ่านแล้วเลยลืม ฟังมาพบหนังสือนี้นอกคอกเดือนมีนาคม จึงมีจดหมายฉบับนี้ทูลตอบมาตอบดังนี้

1. เรื่องนี้หม่อมฉันเห็นชอบด้วยกระแสพระคำรื้ของท่านทุกประการ
2. แต่ก่อนที่จะตกลงเป็นมติประการใด หรือนำความขึ้นกราบบังคมทูลฯ หม่อมฉันเห็นว่าควรจะใช้ญ่พระองค์เจ้าธานีนิวัต เสนาบดีกระทรวงธรรมการมาพบ และปรึกษากับสภาการคลังสักเวลาหนึ่ง ฟังความคำรื้ของพระองค์เจ้าธานีนิวัตเสียก่อน ด้วยเห็นว่าการศึกษาประชาชนจะเป็นตัวหลักของการศึกษาเบื้องต้นสำหรับชาติต่อไป การที่จะควบคุมเรื่องเงินควยวิธีอย่างไร ควรได้ความเห็นชอบของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ อย่าให้เป็นการผูกมัคร์จริงจนถึงไม่สามารถจะดำเนินการให้สะดวกได้ หม่อมฉันคิดเห็นดังนี้.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด.

(ลงนาม) ดำรงราชานุภาพ

นางบ

มณฑล	พ.ศ.	รายรับ						รายจ่าย		หักแล้วคง + เหลือหรือขาด-	
		ไ้ตามอัตรา			ไ้เกินอัตรา						
มณฑลกรุงเทพ	2466	4,545	-	404	70	4,949	70	3,091	75	+ 1,857	95
	2467	2,778	-	397	-	3,175	-	4,083	40	- 908	40
	2468	2,982	-	170	05	3,158	05	3,749	40	- 591	35
	รวม	10,305	-	977	75	11,282	75	10,924	55	+ 358	20
มณฑลอยุธยา	2466	79,805	-	541	-	80,346	-	58,788	45	+21,557	55
	2467	127,777	51	282	47	128,059	98	100,094	65	+27,965	33
	2468	156,421	94	287	23	156,709	17	123,606	09	+33,103	08
	รวม	364,004	45	1,110	70	365,115	15	282,489	19	+82,625	96
มณฑลปราจีน	2466	50,607	59	46	25	50,653	84	47,993	55	+ 2,660	29
	2467	55,491	-	409	30	55,900	30	52,608	03	+ 3,292	27
	2468	73,730	75	71	47	73,802	22	58,096	05	+15,706	17
	รวม	179,829	34	527	02	180,356	36	158,697	63	+21,658	73
มณฑลจันทบุรี	2466	6,215	-	172	50	6,387	50	9,522	85	- 3,135	35
	2467	16,892	-	557	05	17,449	05	13,706	53	+ 3,742	52
	2468	24,650	-	333	46	24,983	46	17,884	95	+ 7,098	51
	รวม	47,757	-	1,063	01	48,820	01	41,114	33	+ 7,705	68
นครไชยศรี	2466	40,725	-	652	12	41,377	12	49,507	37	- 8,130	25
	2467	55,715	-	242	03	55,957	03	54,213	98	+ 1,743	05
	2468	51,617	-	215	60	51,832	60	51,360	91	+ 471	69
	รวม	148,057	-	1,109	75	149,166	75	155,082	26	- 5,915	51

มณฑล	พ.ศ.	รายรับ						รายจ่าย		หักแล้วคง +	
		ไ้ตามอัตรา		ไ้เกินอัตรา		รวม				เหลือหรือขาด-	
มณฑลราชบุรี	2466	119,897	05	346	50	120,243	55	109,957	46	+ 10,280	09
	2467	127,447	86	72	54	127,520	40	127,682	88	- 162	48
	2468	130,885	-	13	70	130,898	70	132,535	71	- 1,637	01
รวม		378,229	91	432	74	378,662	65	370,176	05	+ 8,446	60
นครสวรรค์	2466	131,260	-	972	-	132,232	-	114,271	-	+ 17,961	-
	2467	149,933	50	346	50	150,280	-	128,513	02	+ 21,766	98
	2468	134,741	77	26	66	134,768	43	122,707	27	+ 12,061	16
รวม		415,935	27	1,385	16	417,280	43	325,491	29	+ 51,789	14
มณฑลพิษณุโลก	2466	118,579	44	80	-	118,659	44	105,079	04	+ 13,580	40
	2467	128,657	45	84	-	128,741	45	118,481	32	+ 6,260	13
	2468	138,077	70	87	23	138,164	93	134,418	26	+ 3,746	67
รวม		381,314	59	251	23	381,565	82	357,978	62	+ 23,587	20
มณฑลพัยัพ	2466	173,101	07	721	61	173,822	68	145,501	81	+ 28,320	87
	2467	192,271	50	4,091	12	196,361	62	171,991	67	+ 28,369	95
	2468	210,609	87	1,148	47	211,758	34	184,038	58	+ 27,723	76
รวม		575,982	44	5,960	20	581,942	64	501,528	06	+ 80,414	58
นครราชสีมา	2466	612,631	90	39	50	612,671	40	448,962	08	+ 163,709	32
	2467	666,310	11	489	75	666,799	80	531,678	80	+ 135,121	06
	2468	746,508	47	350	80	746,859	27	587,168	72	+ 159,690	55
รวม		2,025,450	48	880	05	2,026,330	53	1,567,809	60	+ 458,520	93

หมวด	พ.ศ.	รายรับ						รายจ่าย		หักแล้วคง + เหลือหรือขาด-		
		ไ้ตามอัตรา		ไ้เกินอัตรา		รวม						
หมวดอุดกร	2466	166,397	-	1,210	90	167,607	96	167,714	38	-	106	42
	2467	159,148	-	757	27	159,905	27	158,467	09	+	1,438	18
	2468	262,709	-	1,042	37	263,751	37	241,396	74	+	22,354	63
รวม		588,254	-	3,010	60	591,264	60	567,578	21	+	23,686	39
หมวดถูกเงา	2466	62,454	25	67	50	62,521	75	52,584	91	+	9,936	84
	2467	69,493	25	313	14	69,806	39	63,326	69	+	6,479	70
	2468	75,237	75	741	70	75,979	45	69,659	72	+	6,318	73
รวม		207,185	25	1,122	34	208,307	59	185,571	32	+	22,776	27
หมวดปัตตานี	2466	63,988	-	109	45	64,097	45	51,371	80	+	12,725	65
	2467	62,077	75	50	22	62,127	97	58,221	52	+	3,906	45
	2468	63,633	50	369	28	24,002	78	55,864	65	+	8,138	13
รวม		189,699	25	528	95	190,228	20	165,457	97	+	24,770	23
ศรีธรรมราช	2466	154,736	-	3,908	79	158,644	79	148,315	51	+	10,329	28
	2467	154,315	-	4,721	85	159,036	85	144,166	89	+	14,869	96
	2468	162,034		4,019	58	166,053	58	150,101	48	+	15,952	10
รวม		471,085	-	12,650	22	483,735	22	442,583	88	+	41,151	34
รวมทั้งสิ้น	2466	1,784,942	30	9,272	88	1,794,215	18	1,512,661	96	+	281,553	22
	2467	1,964,307	93	12,813	24	1,977,121	17	1,727,236	47	+	249,884	70
	2468	2,233,838	75	8,883	60	2,242,722	35	1,932,584	53	+	310,137	82
รวม		5,983,088	98	30,969	72	6,014,058	70	5,172,482	96	+	841,575	74

ประวัติการศึกษา

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ : นางสาวแนนนอย คิตติรานนท์

วุฒิการศึกษา : อักษรศาสตรบัณฑิต
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2503

ครุศาสตรบัณฑิต
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2507

ประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชาเฉพาะประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2514.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย